

T.B.M.M.
HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ
Grup Başkanlığı
Sayı : 3063
Tarih : 09.07.2019

Türkiye Büyük Millet Meclisi -
KÜTÜPHANE VE ARŞİV
HİZMETLERİ BAŞKANLIĞI
Tarih: 09.07.2019
Sayı: -120.10-E.00000501570

E.00000501570

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye'den yapılan başvurulara ilişkin verilen kararların kapsamı ve verilen kararların ne şekilde uygulandığı hususunun tespiti ve uygulanmayan kararların yarattığı sakıncaların araştırılması amacıyla Anayasanın 98 inci İçtüzüğü'nün 104 üncü ve 105 inci maddeleri gereğince ekte sunulan gerekçe çerçevesinde Meclis Araştırması açılmasını arz ederim. 09.07.2019

Meral DANIŞ BEŞTAŞ

HDP Siirt Milletvekili

GEREKÇE ÖZETİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukuk uygulamaları ile birlikte demokratik işleyişlerini irdeleyen ve Sözleşme uyarınca yargı yetkisi verilmiş uluslar üstü bir yargı organı, bir mahkemedir. Mahkemenin yargı yetkisi, devlet başvuruları ile bireysel başvuruları kapsar. Öte yandan Mahkeme'nin görüş bildirme yetkisi de bulunmaktadır. Bu bağlamda, AİHS ve eki protokollerin yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklı sorunları tespit ve yargı yetkisini haizdir.

Taraf olunan anlaşma uyarınca AİHM'in etkisi, yalnızca ortaya çıkan hukuki uyuşmazlığın incelenmesi ve karara bağlanmasından ibaret olmayıp, sözleşmeye taraf olan ülkelerin sözleşme ile gerçekleştirmeyi taahhüt ettikleri kuralların güvence altına alınması noktasındadır. Bu bağlamda AİHM, ülkelerin yargı uygulamalarında hukuk dışına çıkmaları ve hak ve özgürlükler aleyhine tutum belirlemeleri halinde olası gelişmelere ve antidemokratik yöntemlere geçişte bir uyarı mekanizması işlevini de içinde barındırmaktadır. Taahhüt altına alınan hükümlerin dışına çıkılması halinde sistemden çıkarılma noktasına kadar varacak olan ağır yaptırımlara maruz kalınması gündeme gelecektir ki, bu durumun evrensel hukuk sistemlerinin dışına çıkılması ile eşdeğer olacağı açıktır.

Türkiye hak ihlalleri bakımından son derece geri bir noktada olup bu bakımdan AİHM tarafından en fazla ihlal başvurusunun incelendiği ülkeler arasındadır. Bilhassa 1990'lı yıllarda meydana gelen faili meçhuller, köy yakmalar, kayıplar, zorla yerinden edindirmeler gibi meseleler AİHM'in önemli gündemleri arasında yer almıştır. Türkiye ise iç hukukta yeni düzenlemeler yerine çoğu kez tazminat ödemelerini yerine getirmekle yetinmiştir. Daha sonraki yıllarda ise AB üyeliğinin hız kazanması ile bir evrilme yaşanmış, uyum yasaları hızla yapılmaya başlanmıştır. Kısa süreli bir demokratikleşme döneminin söz konusu olduğunu ifade etsek dahi 2007 yılından sonra PVSK, TMK gibi yasalarda yeniden güvenlikçi anlayışa geçilmiştir. Yine Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânının

2010 referandumu ile gündeme gelmesiyle AİHM'e yapılacak olan başvurular önleme mekanizması hayata geçirilmiştir. Yani Türkiye, hak ihlallerinin önlenmesi yerine bu ihlallerin gizlenmesi şeklinde bir bakış açısı sergilemiştir.

Türkiye'nin taraf olduğu AİHS hükümlerine ilişkin ihlal teşkil eden yargı pratiklerinin değerlendirilmesi ve AİHM kararlarının uygulanmama halinin yaratacağı sakıncaların araştırılması gereklidir. Bu nedenle parlamento çatısı altında bir meclis araştırması açılarak AİHM kararlarına ve bu kararların hangi hallerde uygulanıp hangi hallerde uygulanmadığına yönelik bir çalışma yürütülmelidir.

GEREKÇE

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukuk uygulamaları ile birlikte demokratik işleyişlerini irdelleyen ve Sözleşme uyarınca yargı yetkisi verilmiş uluslar üstü bir yargı organı, bir mahkemedir. Mahkemenin yargı yetkisi, devlet başvuruları ile bireysel başvuruları kapsar. Öte yandan Mahkeme'nin görüş bildirme yetkisi de bulunmaktadır. Bu bağlamda, AİHS ve eki protokollerin yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklı sorunları tespit ve yargı yetkisini haizdir.

Taraf olunan anlaşma uyarınca AİHM'in etkisi, yalnızca ortaya çıkan hukuki uyuşmazlığın incelenmesi ve karara bağlanmasından ibaret olmayıp, sözleşmeye taraf olan ülkelerin sözleşme ile gerçekleştirmeyi taahhüt ettikleri kuralların güvence altına alınması noktasındadır. Bu bağlamda AİHM, ülkelerin yargı uygulamalarında hukuk dışına çıkmaları ve hak ve özgürlükler aleyhine tutum belirlemeleri halinde olası gelişmelere ve antidemokratik yöntemlere geçişte bir uyarı mekanizması işlevini de içinde barındırmaktadır. Taahhüt altına alınan hükümlerin dışına çıkılması halinde sistemden çıkarılma noktasına kadar varacak olan ağır yaptırımlara maruz kalınması gündeme gelecektir ki, bu durumun evrensel hukuk sistemlerinin dışına çıkılması ile eşdeğer olacağı açıktır.

Türkiye hak ihlalleri bakımından son derece geri bir noktada olup bu bakımdan AİHM tarafından en fazla ihlal başvurusunun incelendiği ülkeler arasındadır. Bilhassa 1990'lı yıllarda meydana gelen faili meçhuller, köy yakmalar, kayıplar, zorla yerinden edindirmeler gibi meseleler AİHM'in önemli gündemleri arasında yer almıştır. Türkiye ise iç hukukta yeni düzenlemeler yerine çoğu kez tazminat ödemelerini yerine getirmekle yetinmiştir. Daha sonraki yıllarda ise AB üyeliğinin hız kazanması ile bir evrilme yaşanmış, uyum yasaları hızla yapılmaya başlanmıştır. Kısa süreli bir demokratikleşme dönemimin söz konusu olduğunu ifade etsek dahi 2007 yılından sonra PVSK, TMK gibi yasalarda yeniden güvenlikçi anlayışa geçilmiştir. Yine Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânının 2010 referandumu ile gündeme gelmesiyle AİHM'e yapılacak olan başvurular için bir önleme mekanizması hayata geçirilmiştir. Yani Türkiye, hak ihlallerinin önlenmesi yerine bu ihlallerin gizlenmesi şeklinde bir bakış açısı sergilemiştir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi'nin AİHM başvurularını geciktirici bir mekanizma olarak işlevi anlaşılmış ve Anayasa Mahkemesi'nin etkisizliği üzerine, ülkedeki hak ihlallerinin bir kısmı AİHM'e gitmiştir. Kuşkusuz burada da AİHM'in kendi işlevini hiçe sayan,

hak ihlallerinde birey yerine devletleri savunan anlayışı etkili olmuş ve son der kararlara da imza atılmıştır. Ancak elbette burada ele alınması gereken, iç hukuk gelişmeler ve hukuk dışı uygulamaların varlığında Türkiye'nin ısrarındır. Ne yazık ki iç hukuk uygulamalarında AİHM kararlarının yanlı uygulandığına dair çok sayıda örnek söz konusudur. Örneğin 4 Kasım 2016 tarihinden bu yana tutuklu olan önceki dönem eş genel başkanımız Selahattin Demirtaş'ın tutukluluğunun devamı için 20 Şubat 2017 tarihinde yapılan başvuru 20 Kasım 2018 tarihinde AİHM tarafından karar altına alınmıştır. AİHM, Selahattin Demirtaş v Turkey kararında Demirtaş'ın tutukluluk halinin sürmesini Sözleşmenin ihlali olarak kabul etmiştir. AİHM kararında yargılama sürecinde tutukluluğun sürdürülmesini kişi özgürlüğünün ihlali olarak kaydedilmiştir. Demirtaş'ın tahliye taleplerinin "yurtdışına kaçabileceği, delilleri karartabileceği" gibi sürekli değişmeyen standart gerekçelerle reddedilmesini ise Sözleşmeye aykırı bulmuştur. Kararda yer alan en önemli bir diğer ihlal de Demirtaş'ın serbest seçim hakkından yararlandırılmaması olarak ifade edilmiştir. Öte yandan AİHM bu hakkın yalnızca seçilme değil, aynı zamanda "parlamento çalışmalarına katılabilme hakkını da içerdiğini" kabul etmiş ve Demirtaş'ı seçen ve parlamentoya gönderen seçmenlerin iradesinin ve seçme haklarının da çiğnendiğine hükmetmiştir. Böylelikle AİHM kararında seçme ve seçilme hakkını "tutuklu yargılama" sorunu ile ilişkilendirmiş ve Sözleşme'nin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca AİHM kararında yer alan önemli bir diğer ihlal de AİHS'nin 18. Maddesinde düzenlenmiş olan "Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar, öngörülükleri amaç dışında uygulanamaz" şeklindedir. Bu ihlale ilişkin tespitin tutuklu yargılama sorunu ile bağlantılı olduğu da kararda ayrıca yer almıştır. Bu kararla AİHM ilk kez, parlamento faaliyetleri nedeniyle tutuklanan bir kişinin Sözleşme'ye Ek 1 Numaralı Protokol'ün 3. maddesinde korunan seçme ve seçilme hakkının ihlal edildiğine ve Türkiye'ye karşı verdiği bir kararda ilk kez Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ancak Türkiye bu kararı uygulamamış olup cumhurbaşkanının "AİHM'nin verdiği kararlar bizi bağlamaz... Onun karşılığında bizim de yapabileceğimiz birçok şeyler vardır. Biz karşı hamlemizi yaparız, işi bitiririz" şeklindeki açıklamaları ile ihlaller silsilesi devam ettirilmiştir.

Bir diğer ayrımcı uygulama da Hizbullah davalarında tezahür etmiş ve AİHM kararlarının Türkiye nazarındaki yeri sorgulanmaya açık hale gelmiştir. Hizbullah üyesi bir sanığın, yargılandığı dönemde, gözaltında "yasal süreyi aşan bir şekilde tutulduğu", "gözaltında işkence gördüğü", "Devlet Güvenlik Mahkemesinde yargılanması", "uzun süren tutukluluk" ve "adil yargılama hakkının ihlal edildiği" gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yaptığı başvuru olumlu sonuçlanınca; Türkiye, benzer durumu yaşayan Hizbullah üyeleriyle "dostane çözüm" yoluna gitmiş olup bu kapsamda da 70 civarında tahliye söz konusu olmuştur. Benzer kararlar ve yöntemlerle başka Hizbullah sanıklarının da tahliye edildiği tüm kamuoyunun bilgisi dâhilindedir. Ancak çarpıcı olan nokta şudur ki; benzer durumda olan başka davalardan sanık olanlar hakkında bu hükümler ve ihlal kararları uygulanmamıştır. Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 2015/1217 esas ve 2017/4202 sayılı kararı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce denetlenmekte olan kararlara ilişkin yeniden yargılama talebinin kabul edilerek esas üzerinden inceleme yapılması gerektiği belirtilmiş, aksi yöndeki yere mahkeme kararının kanun yararına bozulmasına hükmedilmiştir. Aynı şekilde, Anayasa Mahkemesi, denetlenmekte olan AİHM kararları üzerinden yeniden yargılama yapılması gerektiği belirtilerek, adil yargılama hakkının ihlaline karar verilmiştir. Bu yönde Diyarbakır mahkemelerinin emsal yeniden yargılama ve tahliye kararları olmasına mukabil, Hizbullah dışındaki başka davalardan

E.00000501570

sanık olan ve benzer durumda olanlara dair tahliye kararı verilmemesi hukukur uygulamalarına örnek teşkil etmiştir.

Kuşkusuz bahse konu örnekler ülke gündeminde sıklıkla tartışılan örneklerden olup başka dava ve kararların incelenmesi de elzem olmuştur. Türkiye'nin taraf olduğu AİHS hükümlerine ilişkin ihlal teşkil eden yargı pratiklerinin değerlendirilmesi ve AİHM kararlarının uygulanmama halinin yaratacağı sakıncaların araştırılması gereklidir. Bu nedenle parlamento çatısı altında bir meclis araştırması açılarak AİHM kararlarına ve bu kararların hangi hallerde uygulanıp hangi hallerde uygulanmadığına yönelik bir çalışma yürütülmelidir.

1	TULAY HATIMOĞULLARI ORUÇ	ADANA	Halim
2	KEMAL PEKÖZ	ADANA	Kemal
3			
4	BERDAN ÖZTÜRK	AĞRI	Berdan
5	DİRAYET DİLAN TAŞDEMİR	AĞRI	Dirayet
6	FİLİZ KERESTECİOĞLU	ANKARA	Filiz
7	KEMAL BÜLBÜL	ANTALYA	Kemal
8	AYŞE ACAR BAŞARAN	BATMAN	A. Acar
9	NECDET İPEKYÜZ	BATMAN	Necdet İpekyüz
10	MEHMET RÜŞTÜ TIRYAKI	BATMAN	Mehmet Rüştü Tiryaki
11	FELEKNAS UCA	BATMAN	Feleknas Uca
12	ERDAL AYDEMİR	BİNGÖL	Erdal
13	SALİHE AYDENİZ	DİYARBAKIR	Salih
14	MUSA FARİSOĞULLARI	DİYARBAKIR	Musa Farisoğulları
15	SEMRA GÜZEL	DİYARBAKIR	Semra
16	HİŞYAR ÖZSOY	DİYARBAKIR	Hişyar
17	GARO PAYLAN	DİYARBAKIR	Garo
18	İMAM TAŞÇIER	DİYARBAKIR	İmam
19	REMZİYE TOSUN	DİYARBAKIR	Remziye
20	ŞEVİN ÇOŞKUN	MUŞ	Şevin